

הרב שמואל בן שלום

עורך

## טעם איסורי עריות

בשתי פרשות מצווה התורה על העריות: בסוף החוקים שבפרשת אחרי מות נאסרות העריות<sup>1</sup>, ובסוף החוקים שבפרשת קדושים נקבעים עונשיהן<sup>2</sup>. נוספו עליהן דיני הנישואין של הכהנים<sup>3</sup>, פרשת שפחה חרופה<sup>4</sup>, סוטה<sup>5</sup>, ודיני נערה המאורסה ואשה שהתגרשה<sup>6</sup>.

טעם העריות נאמר במפורש בתורה, ומכך נלמד שרצון התורה שנבין את טעמן (וכן הוא על פי רוב בכלל המצוות). אלא שהנימוקים בהם משתמשת התורה סתומים וחתומים מאיתנו, ועל כן איננו יודעים מהו הטעם שאליו כיוונה התורה. במאמר זה אנסה להבין מעט מהטעם שנותנת התורה עצמה לאיסור העריות.

א. ראשית יש להבחין שסגנון הפרשה אינו סגנון הציווי הרגיל בתורה, אלא הוא בא בלשון אימה וזעם<sup>7</sup>. אפשר שנועד סגנון זה ללמדנו עד כמה עריות הן נתעבות ומרוחקות בעיני הקב"ה. אפשר שאנו עצמנו אמורים לחוש את חומרתן.

ב. בשתי פרשות העריות התורה פותחת ומסיימת בהנגדה בין הגויים וישראל: עריות הן מעשה המצרים והכנענים, כלומר שכני עם ישראל, ומאיתנו נדרשת דרך התנהגות אחרת. הסיבה להתנהגות זו היא העובדה שהובדלנו מן הגויים, ומהות ההתנהגות בעצמה היא ההבדלה, כפי שהובדלנו מהגויים. התורה כוללת באותה הבדלה גם את החובה להבדיל בין חיה טהורה לטמאה.

כמו כן, נאמר שהעריות מטמאות אותנו. מלבד זאת הן מטמאות גם את הארץ, ונחשבות 'מעשה הארץ'. טומאת הארץ גורמת לה להקיא את העמים הטמאים מעליה. נשים לב שגם חטא דור המבול וחטא אנשי סדום, וגמוליהם, מקושרים לארץ: "וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לְפָנַי הָאֱלֹהִים ... וְהִנְנִי מִשְׁחִיתֶם אֶת הָאָרֶץ"<sup>8</sup>, "וַיִּהְיֶה אֶת הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל הַכֶּכֶר וְאֵת כָּל יְשֵׁבֵי הָעָרִים וְצִמַּח הָאֲדָמָה"<sup>9,10</sup>.

<sup>1</sup> ויקרא יח.

<sup>2</sup> ויקרא כ.

<sup>3</sup> ויקרא כא.

<sup>4</sup> ויקרא יט.

<sup>5</sup> במדבר ה.

<sup>6</sup> דברים כב ו-כד.

<sup>7</sup> ראה נחמה ליבוביץ, עיונים חדשים בספר ויקרא, עמ' 199-190.

<sup>8</sup> בראשית ו, יא-יג.

<sup>9</sup> בראשית יט, כה.

<sup>10</sup> השוו גם לדברי התורה והנביאים על חנופת הארץ: במדבר לה, לג-לד; דברים כד, ד; ישעיהו כד, ה; ירמיהו ג, א.

ג. פרשת העריות שבקדושים פותחת באיסור מולך, אוב וקללת אב ואם, ומסיימת שוב באוב. גם בפרשת העריות שבאחרי מות נמצא איסור מולך. נלמד מכאן שהם קשורים לאיסור עריות. לכאורה קללת הורים היא יחס אסור כלפי ההורים הפוגע ביחס הראוי. אולי זהו עניין מולך - יחס אסור כלפי הילדים, ואוב הוא העלאת רוחות האבות המתים תחת להניחם בשלום על משכבם. לכן נקרא המעשה 'אבות', שכן עיקרו היה דרישה אל האבות המתים. ממעשה האוב בספר שמואל משמע שהחטא באוב הוא הפרעת מנוחת הנפטר, שכן שמואל אומר לשאל "לָמָּה הִרְגַּזְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי"<sup>11</sup>.

ד. רוב העריות בפרשת אחרי מות מוטעמות בהיותן 'שארך' או 'שאר אשתך', ולפיכך נאסר 'לגלות ערוותן'. והתורה מדגישה בהן עד כמה הן קרובות אליך - 'אמך היא' או 'דודתך היא'. לכאורה פירוש המילה 'שָׂאֵר' הוא חלק ממהו, כמו 'שארית' - החלק שנותר מהדבר. אם כן 'שארך' - חלק ממך. זו גם משמעות הפסוק "שָׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע"<sup>12</sup> - חלקה<sup>13</sup>. הקרובות מכונות 'שאר בשרו' של האדם, לאמור שהן חלק מבשרו, ככתוב "אֲשֶׁר בְּצִאתוֹ מִרְחֹם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֶצִי בְּשָׂרוֹ"<sup>14</sup>, - כאשר מרים מצטרעת הרי זה כאילו חצי בשרו של משה אחיה נאכל עם לדתו. אם כן האיסור הוא לחשוף את ערוות הקרובים אליך או אל אשתך שהם חלק מבשרכם ממש. שאר אשתך מנומק גם בטעמים נוספים - 'זימה' ו'לצרור'. זימה הוא לכאורה כינוי גנאי כללי למשכב מתועב. לצרור לכאורה נגזר מלשון 'צרה', דהיינו שם המצב של נישואין לשתי נשים.<sup>15</sup>

ה. נבדלות מזה חמש עריות: נדה, אשת רע, זכר, בהמה ואשה על בהמה. כולן אינן קורבות ולכן לא נופל בהן הטעם הקודם. נימוקיהן בהתאמה: גילוי ערווה, טומאה, תועבה, טומאה, תבל. טומאה ותועבה הם ביטויי גנאי כלליים לכאורה. תבל הוא ערוב, דהיינו ערוב זרע האדם וזרע הבהמה. בכמה פרשות נוספות מופיעות הלכות היוצאות מאיסור אשת איש: סוטה, שהיא אשת איש שנחשדת בניאוף, שפחה חרופה שהיא שפחה שנשואה לאדוניה ונאפה. וכמה מקרים קלים יותר הקשורים באיסור אשת איש: גרושה שנישאה לאחר האסורה לבעלה, וגרושה, זונה, חללה ואלמנה שנאסרו רק לכהנים משום שהיו בקשר עם גבר זר. בפרשת שפחה חרופה אין נימוק, בסוטה ובאשה שנישאה לאחר נאמר 'טומאה'. באיסורי הכהנים נאמר "פִּי קָדֵשׁ הוּא לְאֱלֹהֵינוּ"<sup>16</sup>.

באשת איש הביטוי אינו גילוי ערווה אלא "תִּתֵּן שְׂכָבְתְּךָ לְזָרֵעַ", כך גם בשפחה חרופה ובסוטה. גם במשכב בהמה מופיע ביטוי זה ונוסף עליו "לְרַבְעָה"<sup>17</sup>. בזכר הביטוי הוא "לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה"<sup>18</sup>. בעריות הכהנים הביטוי הוא 'לקיחה'.

<sup>11</sup> שמואל א כח, טו.

<sup>12</sup> שמות כא, י.

<sup>13</sup> ולכן פירשו אונקלוס ורש"י שם דהיינו מזונות, כלומר החלק המגיע לאשה. ועיין מה שכתב רמב"ן.

<sup>14</sup> במדבר יב, ב.

<sup>15</sup> עיין מה שכתב בזה הרב אלחנן סמט, עיונים בפרשות השבוע, פרשת אחרי מות, עמ' 63-78.

<sup>16</sup> ויקרא כא, ז.

<sup>17</sup> ויקרא יח, כג.

<sup>18</sup> ויקרא יח, כב.

ו. אבל בפרשת קדושים מוטעמות חלק מעריות השאר בדרך אחרת: כלה - תָּבֵל, אחות - חסד, אשת אח - נדה.

תבל הוא ערבוב, אם כן נלמד שגם בעריות השאר יכול להתקיים טעם הערבוב. נדה היא מין מרוחק ודחוי, מהלשון הרווחת בחז"ל 'נידוי'. לכן נאמר בפרשת נדה "וְאִשָּׁה פִּי תִהְיֶה זָבָה ... שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדְתָּהּ וְכָל הַנִּגַּע בָּהּ יִטְמָא"<sup>19</sup>. כלומר, המצב הפיזי הוא זוב, והוא קובע דין של נדה, שהוא הרחקתה ממגע עם אנשים או חפצים. וכן הפירוש בפסוק "כִּימִי נִדַּת דְּוִתָּהּ תִּטְמָא"<sup>20</sup>, כלומר תהא האשה מרוחקת כפי הימים שבהם היא מרוחקת עקב דוותה. ובכל המקרא 'נדה' משמש במשמעות ריחוק, וכן "כְּטִמְאַת הַנְּדָה הִיָּתָה דְרָכָם לְפָנַי"<sup>21</sup>. אלא שנתקבע הכינוי הזה כשם לדוות האשה בפרט, ובמקומות אחרים הוא משמש בלשון מושאלת - מרוחק כשם שהנדה מרוחקת.

'חסד' בכל המקרא הוא פעולה חיובית של מתן דבר לאחר בלא תמורה, ואינו מתאים כאן. לכן פירשו המפרשים בושה, בהתאם למילה הארמית חיסודא שמשמעה בושה. וכן במשלי "רִיבָךָ רִיב אֶת רַעְךָ וְסוּד אַחַר אֶל תִּגַּל: פֶּן יַחְסְדְךָ שִׁמְעַ וְדַבָּתְךָ לֹא תִשׁוּב"<sup>22</sup>, פירשו פן יביישך שומע. הרמב"ן הקשה שאין לדבר הזה מקבילה בכל המקרא, שבכולו חסד הוא מתן דבר לאחר, והראיה מן הארמית אינה ראייה כי היא לשון אחרת, ובעברית הרי יודעים אנחנו מה פירוש המילה 'חסד'. ועוד, שגם בארמית אין המילה 'חיסודא' זהה למילה 'חסד' שתרגומה הוא 'חסדא'. ופירש הרמב"ן שהיה ראוי לו לגמול חסד לאחותו ולא לשכב עמה. והנה קושייתו נכונה אבל תירוצו דחוק.

אבל המתבונן במשלי יראה שמדובר שם באותה תופעה של גילוי עריות: האדם מגלה את סוד רעהו לאחרים, כלומר חושף את הדבר הנסתר, שסתרו שייך לקשר האישי שבינו ובין רעהו. כתוצאה מכך יחסדהו השומע - יקבל ממנו את הדבר הנסתר והאישי, ובכך הוא יחולל. כך יש לפרש במשכב האחות - ראיית הערווה היא גילוי דבר נסתר ואישי שאינו אמור להינתן לאחר.

ז. אם טעם הנדה לא נתגלה בפרשת אחרי מות, הרי הוא מפורש בקדושים: "וְגִלָּה אֶת עֲרֹוֹתָהּ אֶת מְקַרְהָ הֶעֱרָה וְהִיא גִלְתָּה אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ"<sup>23</sup>. דהיינו שמקור הדמים ראוי להיות מכוסה ולא להתגלות באופן מיני.

ח. חוזרים כאן שוב ושוב טעמים קרובים, ומהם אפשר להסיק את כלל טעם עריות.

המצב הבראשיתי הוא הבלתי נבדל, המלוכלך והפראי: התוהו ובוהו. מתוכו ה' מבדיל את הדברים הנבראים, שהרי כל חלקו הראשון של מעשה בראשית הוא תהליך של הבדלה: יום

<sup>19</sup> ויקרא טו, יט.

<sup>20</sup> ויקרא יב, ב.

<sup>21</sup> יחזקאל לו, יז.

<sup>22</sup> משלי כה, ט-י.

<sup>23</sup> ויקרא כ, יח.

ולילה, מים עליונים ותחתונים, ארץ וימים<sup>24</sup>. ושוב מבדיל ה' את ישראל מן הגויים: הפרשת הנקי והטהור מן המלוכלך והפראי. מה שנותר בחוץ הוא הטמא, והדבר שהובדל ממנו הוא הטהור. והחל מעתה עליו להמשיך ולקיים את ההבדלה בעצמו, באמצעות הרחקה מן הטמא. כפי שעשה ה', גם בני ישראל צריכים להבדיל את החיות הטהורות מהטמאות: הטהורות הן אלו שאנו מקרבים אלינו הביתה למאכל והטמאות הן אלו שנותרות בחוץ, בעולם הפרא. לכן יש לנו אינטואיציה שחיות טהורות לובשות כיפה, ציצית ופאות בעוד שחיות טמאות הן שמנות, אכזריות ולבושות בשנצים של גויים - זו אינטואיציה נכונה, כי הבדלת החיות הטהורות היא חיקוי של הבדלת ישראל.

כולנו עושים את ההבדלה הזו גם בחיי היומיום: הבדלת האוכל מן החוץ באמצעות ניקויו, עיבודו ובישולו. מה שלא עבר את התהליך, או נופל חזרה על האדמה, אינו ראוי להיות אוכל.

ט. המשכב הוא מעשה של חיבור, ועל חיבור לשמור ביותר על חוקי ההבדלה, בהיותו בעל הפוטנציאל להחריבם. ישנו חיבור נוסף מקביל ליחסי המין, והוא החיבור המשפחתי, השאָר. המשפחה נחשבת לחלק מבשר האדם כמו שנתבאר. לכן, המין יכול להיעשות רק עם אנשים שאינם מחוברים כבר לאדם, כדי למנוע ערבוב בין שני סוגי החיבורים. אם כן, את יחסי המין עלינו להבדיל מיחסי המשפחה, כדי לשמור על טהרת יחסי המין ועל טהרת יחסי המשפחה.

אבל בהבדלה הזו מצוי פן ייחודי: יחסי המשפחה מושתתים על הסתרה של הפן המיני, כביכול היחס המשפחתי הוא הרובד העליון, ותחתיו גועש הרובד התחתון, הנסתר, והוא ההיבט המיני של הגוף. אם כן ההבדלה פה היא הסתרת הפן המיני, וגילוי ערוה הוא חשיפת מה שראוי לו להיות מוסתר כדי לקיים את יחסי הקרבה. לכן מתואר המשכב במטאפורה של 'גילוי ערוה'. הדבר נאמר במפורש בפרשת נח, כאשר התורה מתארת את גילוי ערוות האב כראייה בעלמא, ולא כמשכב: וַיֵּרָא חָם אֲבִי כְנָעַן אֶת עֲרוֹת אָבִיו וַיַּגֵּד לְשְׁנֵי אֶחָיו בְּחוּץ: וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת אֶת הַשְּׂמֹלָה וַיְשִׁימוּ עַל שְׂכָם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיִת וַיִּכְסּוּ אֶת עֲרוֹת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אַחֲרָיִת וְעֲרוֹת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ: <sup>25</sup> אבל לאותה ראייה התורה משתמשת במטאפורה המבטאת מעשה משכב, יען החטא במשכב הקרובים הוא בראיית ערוותם, דהיינו בחשיפת גופם בהיבט המיני שבו ובכך חילול דמותם כאב, כאם, כאחות, כבן ובת.

אלו הן העריות הראשוניות. הוסיפה להן התורה עריות שניות: אשת האב ובתה, אשת האב, בת הבן ובת הבת, אחות האב, אשת אחי האב, אחות האם, אשת הבן. כל אלו הן קרובות הקרובים, והתורה קובעת שגם הן קרובות אלינו מספיק כדי להיחשב כחלק מאיתנו. הוסיפה עליהם התורה עריות שלישיות: אשה ובתה, בת בתה, בת בנה, אחותה. כל אלו הן קרובות האשה, וקבעה התורה שגם הצד השני של מעשה המשכב, האשה, צריך להיות מובדל מקרובותיו.

<sup>24</sup> בראשית א.

<sup>25</sup> בראשית ט, כב-כג.



דין ההבדלה חל גם על הבדלת דברים אחרים שאינם יחס משפחתי. העריות הרביעיות הן קבוצה הכוללת פרט אחד, והוא הנדה: עלינו להבדיל בין מקור הדמים ובין יחסי המין, להעניק גם למקור הדמים את הכבוד שבהסתרתו מפני ההיבט המיני.

והקבוצה החמישית היא עריות הבליחה: המין צריך להימנע מלבול דברים נפרדים: אין לבלול זרע שני גברים באשה אחת (וכהנים יקפידו על כך אפילו יותר), אין לבלול זרע אדם וזרע בהמה, ואין להשתמש בגבר כאשה. בשלושת אלו יתייחס האיסור בעיקר לבלילת הזרע, ולא לראיית הערוה, שכן עיקר האיסור פה אינו הגילוי של הפן המיני אלא הערבוב של שני זרעים או של שני מינים.

בתוך עריות הבליחה מצויה קבוצת עריות הכהנים: אלו אינן טומאות במובן הקלאסי אלא חילול קדושת הכהנים, שכיוון שהם משרתי ה' הרי נבדלו בהבדלה נוספת מזו של בני ישראל, ועליהם לשמור על הבדלה מקסימלית. לכן גם נקבע שבת איש כהן תישרף, כי "אֶת אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת"<sup>26</sup> – היא מחללת את קדושת הכהונה, ולפיכך דינה שייך לקטגוריית המחלל את המקדש.

לקבוצה הראשונה, עריות השאָר, מצרפת התורה שלושה חטאים אחרים: קללת אב ואם, אוב וידעוני, שהוא הרגזת מנוחת האבות, ומולך, שהוא הפגיעה בבנים ובבנות. אבל לשני האחרונים הוסיפה התורה פן נוסף, הזנות מאחרי ה', לאמור שכביכול המקריב את ילדיו למולך והשואל באוב הרי הוא נואף עם האלילים ומבטל את ההבדלה היסודית העומדת ביסוד הטהרה: בחירת עם ישראל להיות עמו של ה'.

י. וכל המחלל את ההבדלה, על כל אחד מסוגיה, הרי הוא שובר את ההבדלה שייסד ה' במעשה בראשית, שהיא יסוד הבריאה והקיום, ולפיכך הוא נפלט ממבנה הבריאה היסודי, מן הארץ כולה בכלל או מארץ ישראל בפרט.

<sup>26</sup> ויקרא כא, ט.